

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD

Holger Kapel:

En uforstyrret stenalderboplads ved Draved

J. E. Fenger:

Det nye kapelfund ved Aarup

Poul Kürstein:

Insurgentofficerernes skæbne

Olav Christensen:

Haderslev Katedralskoles historie.

H. V. Gregersen:

Da man drøftede en jernbanelinje fra Aabenraa til Hjerting

Thomas O. Achelis:

Fra Morten Luther til Wergeland

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Overlærer Chr. Stenz adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

En uforstyrret stenalderboplads ved Draved

Af Holger Kapel

I Sønderjyske Årbøger 1958, bd. II har jeg beskrevet en arkæologisk »opdagelsesrejse« i Sønderjylland, som jeg foretog for Nationalmuseet i foråret 1957.

Jeg havde afleveret de indsamlede oldsager og aflagt beretning til Nationalmuseet og betragtede dermed mit arbejde som afsluttet.

Men det skulle gå helt anderledes.

På en kortere gennemrejse i Sønderjylland i forsommeren 1958 kunne jeg ikke undlade at »kigge til« mine kælebørn i Aalbækdalene, og ret ufrivilligt fandt jeg et par nye pladser på Hjerpstedegnen. Jeg fik lejlighed til at træffe museumsinspektør Hans Neumann fra Haderslev Amts Museum i Hjerpsted, og han opfordrede mig til, når lejlighed gaves, at indsamle prøver på oldsager fra de nyfundne pladser til museet i Haderslev.

Denne lejlighed frembød sig, da statsgeolog, dr. phil. Johannes Iversen fra D. G. U. (Danmarks geologiske undersøgelser) udtalte ønsket om, at jeg engang sammen med en af de geologer, der til stadighed foretager undersøgelser og opmålinger i Draved skov og den tilstødende Kongens Mose – (som jeg i det følgende for at undgå misforståelser vil kalde Draved mose) skulle fortsætte mine undersøgelser for om muligt at nå frem til mere klarhed med hensyn til karakteren og alderen af flintsagerne i mosen.

I slutningen af oktober måned tog jeg så til Sønderjylland igen, og mine undersøgelser foretog jeg først alene for Haderslev museum, dernæst sammen med geologen, cand. mag. Harald Krog for D. G. U.

Til Haderslev-museet lykkedes det mig at indsamle et ret stort antal oldsager både fra pladserne i Hjerpsted-området og Draved mosen. Noget nyt af betydning bragte Hjerpstedegnen ikke, men gode og karakteristiske oldsager af næsten alle typer kunne jeg dog sende ind.

Interessen samlede sig uzægtelig mest om fundene fra Draved. Også her fik jeg indsamlet et stort materiale til Haderslev, før jeg sammen med Harald Krog gik i gang med arbejdet for D. G. U.

Da vi mødtes i geologernes hytte i Draved skov kunne jeg fremvise det store materiale fra bopladserne i mosen.

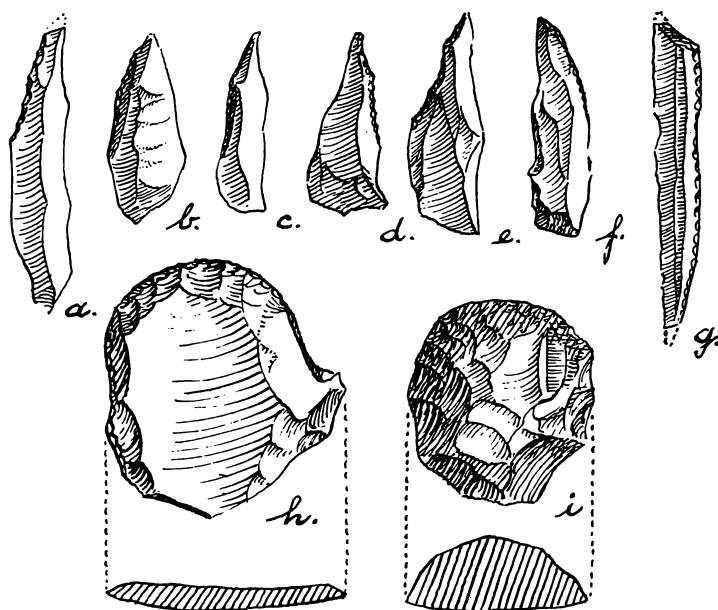
Fra de hidtil kendte pladser var antallet af oldsager betydeligt forøget

og enkelte nye var kommet til. Inden Krog ankom, havde jeg desuden foretaget vandringer langs de nygravede kanaler efter et af D. G. U. udarbejdet kort over hele mosearealet, og jeg havde set på de forskellige steder, hvor geologerne under opmålingsarbejdet havde bemærket tilhugget flint.

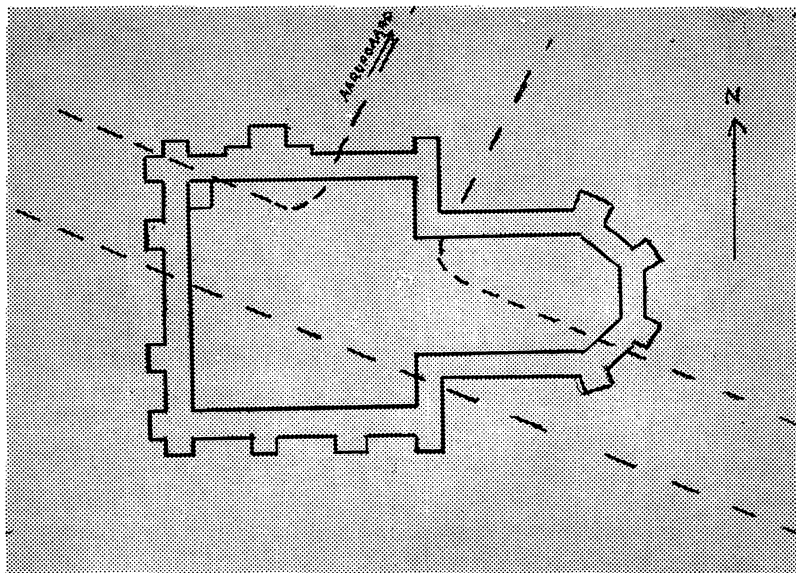
Bragte nu disse nye fund og iagttagelser mere klarhed over karakteren af stenalderbebyggelsen? Var her tale om allerede kendte kulturer eller havde oldsagerne noget nyt at fortælle om en særlig *Dravedkultur*?

Lad det være sagt med det samme: nogen klaring af forholdene var ikke opnået – snarere tværtimod. På en af de bedste pladser, hvor jeg ved de første afsøgninger havde fundet oldsager, der havde en påfaldende lighed med senpalæolitiske (altså meget gamle) redskaber, fandt jeg i denne omgang fire tværpile fra en yngre del af stenalderen. Men samtidig øgedes antallet af oldsager med afgjort gammelt præg.

Som omtalt i min afhandling i Sønderjyske Årbøger er samtlige fund fra Dravedmosen overfladefund og som sådanne behæftet med usikkerhedsmomenter, som ikke må overses. Først når man i et uforstyrret kulturlag kan kontrollere de forskellige typers samhörighed, kan man sige, at man er på sikker bund.

Af de »gamle findesteder« i Dravedmosen er der særlig tre rige og interessante pladser i den syd-østlige del (Kongsbjerg mose). Fra indsamlingen til Haderslev Amts Museum stammer de ovenfor afbildede oldsager. a-g er »mikroliter« (= små tildannede flintredskaber) – g en særlig smuk mikrolit af den såkaldte »Sværdborgtype«. h og i er to små skræbere, der er karakteristiske for ældre stenalder.

Arkitekt Blache Holms rids over kapellets fundament.

ger Frandsen findestedet for tre uger siden og blev interesseret i at indregistrere endnu et kirkefund i værket: Danmarks Kirker, der er under udgivelse og sendte derpå omgående sin unge medarbejder, arkitektstuderende Blache Holm, til Ensted for at klarlægge sagen endeligt. Sammen med et par arbejdsfolk fra kommunen tog han fat og så skred værket frem med uanet succes.

Det blev hurtigt klart, at P. Todsens murfund og munkestenene på Aarupgaard-siden nord for vejen måtte korrespondere, og i løbet af en uge var afdækningen af de ydre hovedlinjer fuldendt med undtagelse af de murlinjer, som det T-formede vejstykke havde forstyrret. Man havde måske regnet med at afdække et beskedent byggeri, et lidet kapel, hvor i sin tid fromme brødre på hellige aftener havde varetaget kirkelige velsignelser af syge, der fra gammel tid har søgt til helligkilden ved moseengen syd for kapellyk, men der er intet beskedent ved de nu fremdragne murgrunde. De udgør, som det fremgår af skitsen, et kompleks af en egen fortættet magt. De indvendige mål er 17 gange 17 m i skibet. Koret er 15 m langt og 9 m bredt. Fundamenterne er mod syd over 2 m brede tilsyneladende lidt smallere mod vest og nord. Fremspringene til stræbepiller er 1,80 m brede og udgør et imponerende massiv ved korets hjørner. Muligvis kan yderligere fundamentering udgraves mod nord.

Ejendommeligt er det, at man alle steder kom ned til fundet i meget ringe dybde. Et såre tyndt pløjelag har formået at bevare de nydeligste

preussiske regering at udbetale pension til marts-officererne for årene 1851–63 med begrundelse i den slesvigholstenske pensionslov af 15. 2. 1850. Provslanddagen mener, at det er »in der Billigkeit begründet«.

Den preussiske regering gør imidlertid provslanddagen opmærksom på, at den har overskredet sin kompetence og afviser sagen. Dernæst går officererne til toppen med en direkte henvendelse, en »Immediatgesuch« til kejseren. Den afvises uden begrundelse af kejser, indenrigsminister, finansminister og krigsminister.

Regeringen kan imidlertid ikke afvise en henvendelse fra den preussiske landdag uden at begrunde afvisningen. Altså forsøger officererne i 1886 den vej og begrunder nu petitionen med den særdeles rigelige erstatning, som hertugen af Augustenborg har fået af den preussiske regering for tort og tab under det danske herredømme. Landdagen går med til at behandle sagen, og regeringen må nu udtale sig i en landdagskommission.

Krigsministeren fremhæver, at det ville være ubilligt at pensionere marts-officererne allerede fra 1851, når deres krigskammerater, de preussiske officerer i den slesvigholstenske hær, først var blevet pensioneret ved lov af 1867. I forvejen har de allerede den fordel, at de blev pensioneret allerede i 1864.

Men hvad finansministeren har at indvende, er i virkeligheden meget værre. Hans talsmand erklærer, at den slesvigholstenske pensionslov af 1850, som officererne havde påberåbt sig, aldrig er blevet retsgyldig, da den manglede landsherrens billigelse. Dermed har den preussiske regering faktisk udtalt, at den slesvigholstenske regering var *illegal*, og altså også, at officererne var *oprørere*. For det tilfælde, at dette argument ikke skulle være tilstrækkeligt, føjedes et andet til: pensionsloven var formelig blevet ophævet af det tyske forbunds eget organ, den Øverste Regeringsmyndighed, som regerede i kongen af Danmarks og forbundets navn.

Da landdagen ikke besluttede andet end at henvise sagen til regeringens fornyede overvejelse, fulgte dennes afvisning prompte med samme begrundelse.

Den kunne naturligvis ikke glæde Fürsen-Bachmann. Landakademiets Jean Foutre er ikke blevet blidere med årene. Man mærker, at det er en kyrasser-officer, der fører pen som pallask i en fornyet petition, som ikke beder, men kræver, og som er fremsat på en måde, der ikke huede den preussiske regering.

Han indrømmer, at pensionsloven er blevet formelig ophævet, men hævder, at de af den følgende velerhvervede rettigheder ikke dermed kan fejles af bordet. Den side af sagen er imidlertid for os et privat slagsmål, som er ret uinteressant. Ulige mere spændende er hans imødegåelse af påstanden om den slesvigholstenske regerings illegalitet. Har ikke, spørger han, den af hele Tyskland anerkendte centralmagt i Frankfurt indsat statholderskabet. Har den samme centralmagt ikke udøvet kongen af

Danmarks suspenderede rettigheder over hertugdømmerne? Har ikke *preussere*, württembergere, badensere, hannoveraner o. s. v. under en *preussisk* general beskyttet statholderskabet? Hvis man ville bestride, at det var den tyske centralmagt, der repræsenterede landsherren, og at statholderskabet udøvede regeringen i centralmagts navn – så måtte *Tysklands daværende krig mod Danmark fremtræde som en umådelig stor uret*.

Glæden over denne fornyede petition har sikkert været mere end behersket i regeringen. Det var en lykke, at man ikke behøvede at diskutere dette delikate emne med den bidske slesvigholstenske oberst. De tre sammensvorne ministerier meddelte kort og godt, at »der Sache keine Folge gegeben werden kann.«

Men der var endnu krudt i den gamle kyrassér. Han holdt sig ung ved hver nat kl. 2 at lade sig servere en bøf på sengen. I 1888 belejrede han igen den preussiske landdag uden resultat. Endnu i 1889 i sin alders enoghalfveksindstyvende år red han en attacke mod selveste Bismarck, men atter måtte det »sein Bewenden behalten« med det tidligere givne afslag.³²⁾ 94 år gammel døde han. Det kan ikke have været hans forhold til konge og rige, præsten tænkte på, da han ved Fürsen-Bachmanns kiste talte over ordet: Vær tro indtil døden.³³⁾ Men måske tænkte præsten på pensionssagen. Dér passede det.

Fürsen-Bachmanns hjælper i pensionssagen var den slesvigholstenske kaptajn, forhenværende dansk premierløjtnant F. v. Zeska. Han endte som branddistriktskommissær i Flensborg. Han blev anledning til en af de sidste affærer angående insurgentofficererne, nemlig retssagen mod redaktør J. Jessen, Flensborg Avis.

»Da der i August Maaned 1886 skulde afsløres et slesvigholstensk Mindemærke i Haderslev, bragte »Flensborg Avis« en Artikel, hvori den bl. a. udtalte sin Forbavelse over, at Insurgentofficererne saa at sige altid var sluppet med hele Lemmer fra Trearskrigens Valpladser. Der er ikke nogen anden Forklaring, end at de har haft det anderledes end den svenske Konge, Karl den Tolvte, om hvem det hedder i Sangen, at »Han kunde ikke vige – kun falde kunde han«. De »slesvigholstenske« Officerer har haft den Egenskab, *at de kunde ikke falde*.« En forhenværende dansk Løjtnant, daværende Branddistriktskommissær Zeska, anlagde straks Sag for Fornærmelse, og Dagen efter Jessens Fængsling, blev der afholdt Forhør i Sagen.«

Redaktør Jessen blev dømt til 3 måneders fængsel for at have beskyldt denne officer og hans fæller for fejghed. Det lykkedes Zeska,³⁴⁾ der var blevet amnesteret af kongen i 1858,³⁵⁾ at få dømt J. Jessen endnu en gang i 1889, og for at det ikke skulle være løgn, fik han i 1900 journalist P. Simonsen idømt 6 måneders fængsel for en ytring i Flensborg Avis om de danske officerer, som brød deres ed og kæmpede i oprørernes rækker.

Disse tre domme blev fældet i den preussiske landsret i Flensborg, samtidig med at den preussiske finansminister nægtede marts-officererne pension, fordi den slesvigholstenske regering var illegal!

NOTER

- 26) Fürsen ,s. 158 ff.
- 27) Officiere I, s. 31.
- 28) H. St. Helms: Ungdomserindringer fra Sønderjylland. 1891, s. 51.
- 29) Rescr. 1854, s. 56-57.
- 30) Tekst i Neergaard: Under Junigrundloven.
- 31) Officiere I.
- 32) Officiere II.
- 33) L. Bobé: Livsdagen land. 1947, s. 82-83.
- 34) V. la Cour: Redaktør J .Jessen. F. von Jessen: Haandbog i det nordslesvigiske Spørgsmaal.
- 35) Rescr. 1858.

Haderslev Katedralskoles historie

Nogle kommentarer af Olav Christensen

Dr. Thomas Otto Achelis, der siden 1919 dels på tysk og dels på dansk har skrevet over 40 større og mindre afhandlinger om Haderslev lærde skoles historie, har som nr. 5 i serien Gottorfer Schriften zur Landeskunde Schleswig-Holsteins fornylig udsendt en lille bog om latinskolerne i Haderslev og Ribe, en sammenlignende betragtning over det højere skolevæsens historie i den dansk-tyske grænseegn, kalder han den.

Bogen er udarbejdet på grundlag af Bjørn Kornerups store værk om Ribe Katedralskoles historie, der udkom i to bind 1947-1952, og den lange række af både danske og tyske afhandlinger, som findes om Haderslev Katedralskole, der desværre endnu savner en samlet fremstilling af sin historie. En af dr. Achelis udarbejdet skolehistorie findes kun i manuskript, og en fra dansk side påtænkt er endnu under forberedelse.

Dr. Achelis' sidste arbejde har givet mig anledning til et par betragtninger, ikke alene over dette, men også over tidligere arbejder fra hans hånd vedrørende skolen.

Det er indlysende, at det navnlig er forskellighederne de to skoler imellem, som kommer til udtryk i den foretagne sammenligning. Ribe Katedralskoles historie kan føres over 800 år tilbage i tiden, medens Haderslev skole først blev oprettet af hertug Hans den Ældre i 1567. Selv om skolen i Ribe derfor har en meget ældre historie, er grænselandsskolen i Haderslev på grund af de skiftende politiske forhold ikke mindre interessant at beskæftige sig med.

Ribe Katedralskole bærer et historisk navn, medens dr. Achelis flere gange har betegnet navnet Haderslev Katedralskole som fuldstændig uhistorisk. Det synes imidlertid ganske naturligt, at skolen i Haderslev

ved genforeningen, da Haderslev stift blev oprettet, og Vor Frue kirke derved blev ophøjet til katedral eller domkirke, en betegnelse, som for øvrigt allerede er benyttet af hertug Hans, fik tillagt et navn, som er historisk for de lærde skoler i landets andre stiftsbyer. Hvilket navn skulle man ellers have valgt? Haderslev latinskole eller Haderslev lærde skole, der vel nok har været de mest brugte, eller Haderslev gymnasium, som er anvendt af præjserne fra 1875, eller det af dr. Achelis yndede Haderslev Johanneum, der træffes første gang i slutningen af 1700-årene, men kun er blevet brugt som officiel navn fra 1897 til 1920. Det synes mig, at navnet Haderslev Katedralskole kan være lige så berettiget og naturligt som et hvilket som helst af de andre.

Det er naturligt, at omtalen af undervisningsproget ved Haderslev lærde skole indtager en stor plads i dr. Achelis' lille bog, hvor han påny tilbageviser påstande fra dansk side om, at skolefundatsens indledningsord om, at der her, hvor dansk var i almindelig brug, var stor mangel på lærde mænd, skulle godtgøre, at der var tale om en skole med dansk undervisningsprog. Der er næppe nogen, som i dag vil bestride, at undervisningsproget skulle være tysk, men det kan næppe heller herske mindste tvivl om, at det har været yderst vanskeligt at gennemføre et sådant påbud. Det synes at fremgå af de af dr. M. Favrholt i Haderslev-Samfundets årsskrift 1958 fremdragne optegnelser fra Haderslev lærde skole fra 1583, og det bevises i alt fald af Frederik 3.s love for skolen fra 1655, hvori det fastslås, at undervisningen i latin skal foregå på tysk, og at der ikke må tales dansk med børnene, men også udtalelser fra 1700-årene fra rektors side (jfr. Sønderjysk Månedsskrift 1959, s. 114) tyder på, at det har været vanskeligt at overholde påbudet.

Det kender vi danske sønderjyder for øvrigt kun alt for godt fra vor egen skolegang. Da vi som seksårige kom i den tyske skole uden at kunne et ord tysk, var det simpelthen en tvingende nødvendighed for læreren at benytte dansk i undervisningen, ellers ville denne være gået fuldstændig i fisk. En ting er, hvad der teoretisk forlanges, noget helt andet, hvad de praktiske forhold fører med sig. Som der under fremmedherredømmet nødvendigvis måtte snige sig dansk ind i undervisningen i den overvejende dansktalende by, således har det sikkert også været i ældre tid. Dr. Achelis vil da heller ikke benægte, at eleverne har talt dansk, men hvor meget tysk har de kunnet? Det er i virkeligheden det afgørende spørgsmål. Når dr. Achelis derfor om brugen af det tyske undervisningsprog skriver: »man mag das bedauern, aber man wird es als Tatsache anerkennen müssen«, så er denne kendsgerning kun helt rigtig med hensyn til det gældende påbud, medens vi med hensyn til de faktiske forhold ved alt for lidt om, hvor meget dansk, det har været nødvendigt at bruge i alt fald i de underste klasser for i det hele taget at få noget ud af undervisningen.

Sammensætningen af de to skolers lærerkollegier var selvfølgelig for-

Haderslev Katedralskoles hovedbygning.

skellig. I Ribe bestod det udelukkende af folk fra kongeriget, medens der ved Haderslev skole foruden slesvigere var ansat en lang række tyskere. Det synes mig dog vel dristigt at fremhæve, som dr. Achelis gør det i et foredrag, han har holdt den 10. oktbr. 1942 i Borgerforeningen i Haderslev, og som senere er udsendt på tryk, at Haderslev lærde skole indtil 1920 kun har haft én eneste dansk rektor, idet man der ud fra må få det indtryk, at alle de andre har været tyskere. Det er ganske vist rigtigt, at skolen indtil 1920 kun har haft én rektor stammende fra kongeriget, men dr. Achelis vil vel næppe påstå, at mænd som f. eks. Laurits Villadsen, der var født i Haderslev og senere blev rektor ved Metropolitanskolen i København, eller Jens Ravn, der ligeledes var født i Haderslev og tillige var præst i Moltrup-Bjærning og senere i Bjært, og som 1647 skriver dansk, og Lorenz Bjørnsen, der var født i Åbenrå og senere blev præst i Stenderup, selv om de har været påvirket af tysk kultur med rette kan kaldes tyskere?

Det er imidlertid nærliggende at antage, at det har været dr. Achelis' mening dengang, at tilhørende skulle få det indtryk, at alle rektorerne indtil 1850 havde været tyske. Han skildrer nemlig i foredraget Haderslev by, hertug Hans den Ældres recidensstad, »som med sine gavlhuse med nedertyske indskrifter og sin »Roland« på Torvet hos den flygtige beskuer vel nok kunne give indtryk af at være en nedertysk by, men som dog lå i en dansktalende omegn«. Dr. Achelis har vel ikke for alvor ment, at der har været opstillet en »Roland« på Torvet? Det synes i alt fald at have været hans hensigt, at hans hjemmetyske tilhørere i 1942 har

skullet have dette indtryk, selv om dr. Achelis, der jo selv flere gange har beskæftiget sig med den, vel må have vidst, at det var den fra danske byer så kendte kagmand, som havde sin plads på Torvet.

Den sidst-udsendte bogs vægtigste afsnit omhandler skolens elever, og i et tillæg giver forfatteren på seks sider en fortegnelse over 138 Haderslev-stipendiater, 1650–1808. Dette afsnit er et udmærket supplement til dr. Achelis' tidligere elevfortegnelser fra Haderslev og vil sammen med hans mange andre studenterfortegnelser for Haderslevs vedkommende til dels kunne erstatte hans store livsværk, matriklen over slesvigske studenter, indtil dette forhåbentlig snart kan foreligge i bogform og derved gøres lettere tilgængeligt.

Bogen er forsynet med et stort og omhyggeligt noteapparat, som fylder 24 af 95 sider. Noterne giver i flere tilfælde mere udtømmende oplysninger end selve teksten, men indeholder også af og til bemærkninger, som er det foreliggende arbejde ret uvedkommende.

Dr. Achelis skriver, at skolen i slutningen af rektor Brauneisers embedstid (1809–48) ikke mere stod på sit højeste. Denne nedgang må dog føres længere tilbage, jfr. Haderslev-Samfundets årsskrift 1943, hvor den kendte Kolding-rektor Erich Taubers ret stærke kritik af en ved påsketid 1820 i Haderslev afholdt eksamen er gengivet. Den af Laurids Skau fremsatte kritik (note 204), hvorefter skolen i 1846 var i et sådant forfald, at den umuligt kunne bestå med det daværende lærerpersonale, kan derfor næppe være grebet fuldstændig ud af luften, og selv om Laurids Skau måske ikke har kunnet tale af egen erfaring, skulle der vel intet være til hinder for, at han har kunnet gøre sig til talsmand for andres erfaringer. Det synes i alt fald påfaldende, at dr. Achelis, der jævnlig citerer Haderslev-Samfundets årsskrift, fuldstændig forbigår rektor Taubers bedømmelse af skolen i 1820.

Dr. Achelis fremdrager i en anden af noterne (304) en affære fra sin gerning ved Haderslev Katedralskole, hvor en af kreditforeningsdirektør Calløs døtre ikke alene skulle have truet ham som tysksindet med forvisning fra skolen, men endog fra landet.

Det lyder utroligt, at en lærer har kunnet tage en sådan trusel fra en skolepige i en mellemskole- eller en gymnasieklasse alvorligt. Den er vel næppe andet end udtryk for en vis skoletræthed, der har givet sig udslag i en for stærkt udtalt uvilje over for en lærer. At en sådan udtalelse kunne have nogen betydning for dr. Achelis, der for øvrigt er dansk statsborger, er dog at lægge affæren op i et alt for højt plan, men da dr. Achelis tidligere et par gange har fremdraget den, er det vel rimeligt at se lidt nærmere på den.

Første gang, dr. Achelis omtaler sagen er vistnok i 1936 i Familien-geschichtliche Blätter, hvor han tilsyneladende tager mere overlegent på den. Han skriver nemlig her, at atmosfæren i grænselandet let kan føre

til sådanne – skal vi sige afsporinger – og at det nu engang er sådan, at det ikke altid er tyskerne, som har skylden. Han drager derefter påny sagen frem i Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte 1953 og nu endelig igen.

Dr. Achelis underviste som vikar på Haderslev Katedralskole i 1926 og 1928, og der må derfor være tale om Anna eller Helga Callø, der nu er gifte med henholdsvis landsretssagfører, sognerådsformand Haastrup, Toftlund, og bankdirektør Thygesen, Klampenborg. Jeg har ved henvendelse til de to fruer søgt at få nærmere klarhed på forholdet. Fru Anna Haastrup mener ikke, at det var hende, og fru Helga Thygesen skriver i sit svar blandt andet: »Først vil jeg understrege, at vi hjemme ikke blev opdraget til tyskerhad men til den yderste tolerance i det spørgsmål, og jeg har ingen erindring om, at dr. Achelis generede mig som borger i landet. Det stærkeste jeg kan tænke mig at have udtalt i den retning – og afgjort ikke til ham selv og i en time – er, at der måtte være stor læremangel, siden vi skulle have ham på skolen. Jeg har ingen erindring om, at jeg har haft sammenstød med ham. Så vidt jeg husker, har jeg kun haft ham i latin i II g, i I g havde vi lektor Anker Jensen, og i II g gik jeg kun indtil jul, da jeg fik en lungesygdom, som bevirkede, at jeg forlod skolen,« og fru Thygesen fortsætter: »Mens jeg lå syg, husker jeg tydeligt, at Anna en dag kom hjem og fortalte om en meget ubehagelig oplevelse, hun havde haft, hvor hun var blevet beskyldt for at have udtalt et eller andet, jeg husker ikke hvad, om dr. Achelis, og da hun benægtede dette, var beskyldningen gået videre til at gælde mig. Jeg tror ikke, at det var Achelis personlig, men en anden lærer, hun blev stillet overfor, og der blev vist ikke gjort mere ved sagen. Det må jo være det, der hentydes til; men til hvem jeg skal have udtalt »truslen«, aner jeg ikke«. Så vidt fru Thygesen, og da fru Haastrup ikke mener at kunne uddybe sagen yderligere, kan vi vel næppe komme den nærmere.

Det oplyste synes mig også tilstrækkeligt til at vise, at man ikke behøver at lægge særlig vægt på den, så meget mere som en trusel, selv om den virkelig var fremkommet under den af dr. Achelis angivne form, havde været uden betydning, først og fremmest fordi dr. Achelis var og er dansk statsborger. Men selv om dette ikke havde været tilfældet, ville ingen dansk myndighed have taget hensyn til, hvad en skolepige kunne finde på at sige i en uoverensstemmelse med en lærer.

Til slut kun en lille bemærkning om dr. Achelis's trang til at korrekse. Hvorfor den overflødige note om, at en tidligere elev – for øvrigt i Nordschleswigsche Zeitung – bliver kaldt *dr. Ottosen*, men at »intet fakultet indtil nu har promoveret ham«. Dr. Achelis ved sikkert lige så vel som jeg, at danskerne i almindelig daglig tale ved doktor slet og ret mener læge og intet andet (jfr. Ordbog over det danske sprog bd. III, sp. 838),

og at det selvfølgelig er denne vane – eller uvane, om man vil – som går igen i den tyske avis.

Dr. Achelis' sidste lille bog om Haderslev og Ribe latinskoler er i øvrigt sobert arbejde og langt mere objektivt end det tidligere nævnte foredrag, hvor han om den danske festlighed i anledning af katedralskolens 375 års jubilæum siger: »Men det ved jeg, at en eneste studienassessor har talt og virket mere i hans (nemlig Hans den Ældres) ånd og i hans sprog end alle rektorer, lektorer og adjunkter tilsammen«, og han fortsætter: »Som historiker må jeg sige, at den nuværende anstalt, som man med et fuldstændig uhistorisk navn kalder katedralskole, intet har at gøre, intet vil have at gøre og intet kan have at gøre med den stiftelse, som oprettedes af den ædle hertug«, men nok herom, selvom det kunne være fristende at fremdrage flere ting fra foredraget.

Det nye arbejde – med sine små og få skønhedsfejl – klæder historikeren betydeligt bedre end det fra en svunden tid; men da var forholdene jo unægtelig også noget anderledes.

Da man drøftede en jernbanelinje fra Aabenraa til Hjerting

Ved H. V. Gregersen

Forud for anlægget af vore nuværende jernbanelinjer er der gået et utal af drøftelser, og ikke sjældent har udstikningen af en bestemt strækning voldt store vanskeligheder, ja ligefrem skabt årelangt nag mellem et par nabobyer, mellem hvilke der har måttet træffes et valg.

I det følgende skal anføres, hvad Frederik Fischer skrev i sit blad »Freia« for 16. august 1851 i anledning af diskussionen om et anlæg af en jernbane tværs igennem Sønderjylland. Indlægget er i flere henseender interessant. For det første, fordi man allerede heri sporer det stadigt voksende økonomiske modsætningsforhold mellem Åbenrå og Flensborg, der vel også spillede en ikke ubetydelig rolle for udformningen af det særlige Åbenrå-standpunkt i grænsestriden 1918–20. Men de grunde, Frederik Fischer anfører imod anlægget af en længdebane ned igennem den jyske halvø, er det også værd at mærke sig – ikke mindst i vor tid. Hvad enten man vil eller ej, stiller en udvikling i teknisk og trafikalt henseende krav, som man må bøje sig for. Som et tidspræget indlæg skal da det efterstående læses.

»Det er begribeligt, at Jernbanesagen, der synes at stunde til Afgjørelse, her har opvakt og fængslet den almindelige Interesse. For første Gang see vi Regjeringen rette sine Øine paa vor hidtil aldeles forbigaaede By, derfor føle alle Indvaanere sig grebne af glad Forventning. Gid den ikke maa blive skuffet!

At vor Fjord er paa Østkysten det bedst skikkede Udgangspunkt for en Jernbane, kan der vist ikke være to Meninger om. Den er dybere og bredere end Flensborg Fjord, fryser ikke saa tidlig til som denne og er før aaben igjen, og ligger lige overfor den danske Archipel (d. e. øverden). Herfra til Korsør er omtrent 20 Miil, en Vei, som gode Dampskibe kunne tilbagelægge i 6–8 Timer. Til disse Fortrin kommer en vis Sikkerhed i Beliggenheden Nord for Als. Den sidste Krig har lært, at en Syd fra kommende Fjende – og ikkun fra den Kant er en Fjende trængt ind i Landet – uden mindste Betænkelighed rykker frem til Flensborg og besætter denne Bye; men Nord for Bau vover han sig ikke, førend han fuldkommen har cerneret (d. e. indesluttet) det i sidste Krig uindtagne Als. Vi tør sikkert forvente, at vor Regjering for Fremtiden bedre vil vide at drage Fordeel af disse Forhold, end hidtil har været Tilfældet, og at man herefter ikke saa let vil lade Als blive afspærret. Men saalænge dette ikke er skeet, vil en Jernbane imellem Hjerting og Aabenraa kunne benyttes, selv om Fjenden staaer i Flensborg. Linien fra sidstnævnte By til Husum, for hvilken før Krigen alle slesvigske Patrioter vare stemte, viser sig nu, efter den, som meget farlig i politisk Henseende. Vi have seet, hvorledes Insurgenternes (d. e. oprørernes) faa Kanonbaade dominerede hele den sydlige Deel af den slesvigske Kyst og alle omkringliggende Øer; Husum er derfor en af de Pladse, der først staaer Fare for at gaae tabt.

Desuden vilde en Jernbane til Husum sikkert snart fremkalde en Fortsættelse til Rendsborg, og vi have en uovervindelig Gru for Alt, hvad der giver Syden Leilighed til lettere at overflye os. Paa Jernbanen førte Forræderen fra Nøer de bedaarede Krigere fra Kiel ind i Rendsborg og fra-ristede Kongen denne Fæstning; paa Jernbanen sendte det gjærende Tydskland sine Tusinde og atter Tusinde ind i Holsteen med ustandselig Hastværk; hvad, om Banen havde gjennemskaaret efter Længden vor hele Halvø, saaledes som Nogle ønskede det? Nei, ingen Langsbane, der er baade farlig og unødvendig, – eiheller nogen Bane, der tilstæder den hanseatiske Suprematie (d. e. overmagt) Adgang i vor Commerce (d. e. handel), eller som ved sin sydlige Beliggenhed staaer for Fare at blive tabt, om ogsaa ikkun for det første Anløb. Gid de physiske, geographiske og politiske Grunde, der tale for Linien fra Hjerting hertil, maa blive ret indlysende for alle dem, der have at bestemme i denne vigtige Sag.«

Fra Morten Luther til Henrik Wergeland

Ved Thomas Otto Achelis

I en »pligtmæssig forestilling«, som distriktsskolelæreren i Gammel-Haderslev Peter Dahl, en ærøbo, som bar sin moders familienavn, har sendt til skoledirektionen i august 1805, klager han over, at »de fattige Børn i den danske Districtsskole mangle gode Bøger«. Han skriver: »Der

sidder de, enten med slet ingen Bøger, eller med faa Blade af den sædvanlige ABC eller af *Luthers Catechismus med Pavens*.

Med de sidste ord mener han den udgave af »D. M. Luthers liden (eller mindre) Catechismus med Børne-Lærdoms Visitats i Almindelighed; saa og en enfoldig Skriftemaal, med nogle nyttige Sporsmaal(!) efter D.M.L. rette Mening, samt Sentenser af Guds Ord til Troens Bestyrkelse for de enfoldige«. På titelbladets bagside findes foruden skriftstedet 1. Peter 2,2 og Luthers portræt følgende vers:

»Hør mig, du Pav', jeg være vil
Din Pestilenz, mens jeg er til;
Naar jeg er død, skal du forgaa,
Det siger Luther, vaer derpaa«.

Oprindelsen til versene er et heksameter af Luther, som findes på Luthers gravsten i Mikkelskirken i Jena. Det lyder:

»Pestis eram vivens, moriens ero mors tua, Papa«.

I live var jeg din pestilens, i døden vil jeg være din død, pave.

Det er kilden, på latin udtrykt i én linie! De danske vers har biskop *Hans Resen* anbragt på titelbladets bagside i sit skrift: »Encheiridion. En Haandbog for menige Sogne-Præste og Prædicanter. D. Martin Luther. I gennem seet met Flijd effter Tydsken«. Den er udkommet i 1608.

I den norske kirke er den brugt lige indtil ca. 1680, og i Slesvig har den været almindelig udbredt i hele det attende århundrede; f. eks. udkom i Flensborg »D. Mort. Luthers liiden Catechismus« ca. 1722, ca. 1765 og 1770 (*Bibliotheca Danica I*, 260). Den blev, som skolelærer Dahls »Forestilling« viser, brugt i begyndelsen af det nittende århundrede, og den holdt sig endnu i den præjisiske tid. Hans Kau fortæller i sine ungdomsminder (1908), at han blev plaget af sin fader »med den lille Tabel, der udgjorde et Appendiks til Luthers lille Katekismus« og anfører verset.

Hvor bekendt det har været, ser vi af *Henrik Wergelands* »Normandens Katechisme«. På titelbladet er et portræt her ikke af Luther, men af en nordmand, som holder Norges grundlov i hånden. Derunder står følgende vers:

»Hør mig, Despot! Jeg være vil
din Pestilents mens jeg er til.
For Norges Lov i Dødens Haand
skal briste dine Slavers Baand.«

Det er Arne Bergsgårds bog »Fra 17. Mai til 9. April« (1958), som gengiver den første side af »Nordmandens Katechisme«. Om oprindelsen kan der ikke være tvivl.

En klog mand, Wilhelm von Humboldt, har sagt, at riger opstår og riger forgår, men et godt vers overlever dem. Det gælder, kan man måske sige, ikke alene for gode vers.

GRAM

BRØDRENE GRAM A/S

Køleanlæg VOJENS

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

Sønderborg
GARN

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Sønderjydsk Tæppefabrik

A. R. Kjærby A-S
Højer

Restaurant **Grønsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

Haslev

GYMNASIUM

Kostskole for drenge

Eksamensret til Mellemskole-,
Real- og Studentereksamen.

*Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev*

Bogtryk

Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri
Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

Brede Sogns

Spare- og Lånekasse

Bredebro . Telefon 4 1341

Stiftet den 1. maj 1875

Ladelund

Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

Graasten Bank A/S

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-1

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjydsk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænse­landets liv
grænse­landets sang**

møder De i

Aydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Ta'BUKO
til bords...**

**Støt
vore
annoncører**

**Støt
de
sønderjyske
indsamlinger**